

Debreceni Egyetem
Bölcsészettudományi Kar
Magyar Nyelvtudományi Tanszék

Kognitív szemléletű névhasználati vizsgálatok Balmazújváros lakosai körében

Szakdolgozat

Témavezető: Dr. Reszegi Katalin
egyetemi adjunktus

Készítette: Béke Zsanett
3. évfolyam, magyar szak

2012
Debrecen

Tartalomjegyzék

1. Bevezetés	2
2. Történeti áttekintés	3
2.1. Helynévgyűjtés és -kutatás a 19. században	3
2.2. Helynévgyűjtés és -kutatás a 20. században	5
2.3. Összegzés	12
3. A névhasználat kognitív szemléletű vizsgálata	13
3.1. Gyűjtési módszer	13
3.2. Elemzés	16
3.3. Összegzés	20
4. Konklúzió	21
Irodalom	22
Melléklet	25

1. Bevezetés

A helynévkutatás középpontjában hagyományosan a nevek, általában egy meghatározott terület névállományának vagy egy bizonyos névtípusnak, névfajtának a vizsgálata áll. A kutatók alapvetően a nyelvi adatokból kiindulva igyekeznek megismerni a nevek etimológiáját, nyelvi felépítését, származásbeli rétegeit, kialakulásának módját, illetve ezek révén a névadók és névhasználók nyelvi-etnikai viszonyait. Ebből adódóan leginkább a névadóktól, névhasználóktól elszakítva és a szöveggörnyezetből, a kontextusukból kiemelve vizsgálják a helyneveket. Ilyen módon elsősorban a névanyagról magáról szerezhetünk információkat, ám nyilvánvalóan nem kaphatunk teljes képet a tényleges névhasználat jellemzőiről. Újabban néhány szakmunka (HEINRICH 2000, HOCHBAUER 2007, 2010, RESZEGI 2009) a kognitív szemléletet alkalmazva igyekszik ezt a hiányosságot kiküszöbölni, s a névhasználat egyéb vonatkozásait feltárni. Dolgozatomban e munkákhoz kapcsolódva magam is egy tágabb perspektívájú, a névhasználat körülményeire is kiterjedő vizsgálat keretében próbálom megismerni a névhasználati szokásokat.

Munkám két nagy részből áll. Az első fejezetben áttekintem a helynévkutatás céljait és ezzel összefüggésben a helynévgyűjtés módszertanát a 19. század második felétől napjainkig, különös tekintettel az általam is követni kívánt névszociológiai és kognitív szemléletű kutatásokra, majd munkám második, fő részében megpróbálok vázolni egy lehetséges, a névhasználati szokásokat is a vizsgálatba bevonni szándékozó eljárást. Az általam gyűjtött nyelvi anyag alapján igyekszem levonni a következtetéseimet egyfajta kognitív szemléletű névszociológia jegyében, s próbálok pontosabb ismereteket adni egy konkrét település, Balmazújváros lakosainak helynévhasználati szokásairól. Vizsgálódásom elsősorban arra irányul, hogy a helynevek milyen szerepet töltenek be az emberek életében, használják-e azokat a mindennapokban, és amennyiben igen, milyen gyakorisággal, illetve milyen szituációkban. Munkámban ugyanakkor azt is igyekszem megmutatni, hogy ez a közelítésmód a korábban megszokottakon túl a névkutatásban milyen további vizsgálódási lehetőségeket tesz lehetővé.

2. Történeti áttekintés

2.1. Helynévgyűjtés és -kutatás a 19. században

A helynévgyűjtés és -kutatás kezdetei Magyarországon a 19. század elejére, a nyelvújítás időszakára nyúlnak vissza. Ekkor jelentkezett ugyanis először az igény az olyan szótárak létrehozására, melyekhez elengedhetlenné vált a helynevek gyűjtése és elemzése. Úttörőnek talán a század közepe tekinthető, mivel innentől alakult egyre inkább egységessé a nevek gyűjtése, s már nemcsak egy-egy önálló munka született, hanem a megjelenő publikációk is egyre inkább egymásra épültek.

RÉVÉSZ IMRE volt az első, aki felismerte a helynevek tudományos jelentőségét. Meglátása szerint a helynevek kutatásában nyelvtörténeti szempontokat kell alkalmazni, mivel úgy lehet rájuk tekinteni, mint nyelvemlékekre, melyek a régi időkből maradtak ránk. Ezzel tehát rámutat, hogy a név történeti tanulsága is fontos a nyelvészeti értékei mellett. RÉVÉSZ szerint ugyanakkor ezeknek a tanulságoknak a feltárásához elsődleges feladat a magyar helynevek gyűjtése, s csak ezután következhet a névanyag vizsgálata és értelmezése. A gyűjtőmunkához kialakította saját gyűjtési alapelveit. Egyrészt fontosnak tartotta, hogy a helyneveket mindig adott helyhez, azaz községhez vagy városhoz, de legalábbis vidékhez vagy tájhoz kell kötni. Ezzel felismerte a lokalizáció szükségességét és fontosságát. Másrészt hangsúlyozta, hogy az anyagot alapvetően a helyszínen, de mindenképpen olyanoktól kell gyűjteni, akik az adott területről valók. Szükségessé látta a gyűjtés alkalmával a helynevek keletkezésére vonatkozó helyi magyarázatokat, vagyis a nevek népetimológiai értelmezését is vizsgálni. A gyűjtést, illetve a nevek közreadását ugyanakkor elsősorban azokra az adatokra vonatkozóan tartotta igazán lényegesnek, amelyek valamiféle nyelvészeti nevezetességgel bírnak (SZABÓ T. 1988: 18–22).

HUNFALVY PÁL, aki jórészt a magyar-finnugor nyelvrokonsággal foglalkozott, szintén fontos történelmi bizonyítéknak tekintette a helyneveket. Ennek ellenére az ötvenes és hatvanas években sem ő maga, sem más nyelvészek még nem igazán kapcsolódtak be a névgyűjtő munkálatokba (SZABÓ T. 1988: 32). A magyar helynévkutatás ezen időszakában a nevek inkább a történészek, a történelmi érdeklődésűek figyelmét keltették fel. A nevek történeti tanulságainak feltárására törekedett JERNEY JÁNOS is, aki a magyar szórványemlé-

kek szóanyagának szótárszerű feldolgozásába kezdett 1854-ben, s a kész munka a *Magyar nyelvkincsek Árpádék korszakából* címmel jelent meg (SZABÓ T. 1988: 36–37).

Az első országos helynévgyűjtés elindítója PESTY FRIGYES volt, aki szintén a nevek történeti értékét hangsúlyozta. RÉVÉSZHEZ hasonlóan nyelvemléknek tartotta a helyneveket, mivel ezek a nyelvek a hagyományokat leginkább őrző részéhez tartoznak. Gyűjtési alapelveként tartotta, hogy elsősorban a saját, ismert környezet neveit célszerű gyűjteni, s ebből kiindulva a helyi írástudók (jegyzők, tanítók) segítségével kezdte meg a hatvanas években (1864–1865) országos gyűjtőmunkáját a helytartótanács támogatásával, melynek eredményeként összeállt Magyarország egész területének helynévgyűjteménye; ez a munka azonban jórészt máig felhasználatlan. PESTY Magyarország történeti helynévtárának létrehozására törekedett, melybe az akkor élő összes topográfiai név mellett felveendő volt az oklevelekben szereplő nevek, illetve az elpusztult faluk nevei is. A helynevekhez magyarázatokat is rendelt, melyeknél figyelembe vette a történeti, földrajzi és nyelvészeti tényeket. A nevek nyelvészeti vonatkozásán túl hangsúlyozta a népiségtörténeti tanulságait is. Ennek hatására egyre inkább az etnikai viszonyok, érintkezések vizsgálatában is hasznosították a helyneveket, s ezáltal nagy segítségül szolgáltak a népiség- és településtörténet tanulmányozásában, valamint közvetve a névhasználók csoportjának nyelvéről is információt kapunk (SZABÓ T. 1988: 38–47).

SZARVAS GÁBOR 1872-ben indította el a *Magyar Nyelvőr* című nyelvészeti folyóiratot, melynek keretében a nyelvészek is tervszerűen bekapcsolódtak a helynévgyűjtés munkálataiba. A folyóirat azonban elsősorban a korabeli névanyag közzétételére törekedett, s nem igazán kapott helyet a helynevek kérdésével való elméleti foglalkozás. A gyűjtők az ország minden részéről küldtek be névgyűjtéseket. A legtöbb esetben azonban pusztán helynévfelsorolással találkozhatunk mindenféle magyarázat nélkül, azaz e közlemények révén nem kapunk információt a névhasználatról (SZABÓ T. 1988: 55–56).

A névkutatás következő nagyhatású alakja a 19-20. század fordulóján a néprajztudós JANKÓ JÁNOS volt, aki nagy jelentőséget tulajdonított a néprajzi gyűjtések során a községi határnevek összegyűjtésének, illetve azok népies és tudományos magyarázatának. Hangsúlyozta, hogy minden esetben a nép ajkáról kell lejegyezni az adatokat, mert az ilyen módon kapott élőnyelvi anyag a legmegfelelőbb a vizsgálódásokhoz. A gyűjtés menetéről a következő elveket alakította ki: első lépésben célszerű a PESTY-féle gyűjteményből kiírni az adott községre vonatkozó részt, majd pedig a hivatalokban található kataszteri térképe-

ket kell lemásolni. Ezután következhet a közvetlen gyűjtés olyan adatközlők kiválasztásával, akik nagyon alaposan ismerik a határ minden részét. JANKÓ a kiválasztott adatközlőkkel gondolatban végigjáratta a határt, melynek során megadták a határ egyes részeinek elnevezéseit. Az esetlegesen kimaradt nevekre, valamint a terület milyenségére, fizikai voltára, jellegzetes ismertető jegyére ezután kérdezett rá. Az egyes helyneveket végül az adatközlők segítségével térképen jelölte, igen fontosnak tartotta ugyanis a pontos lokalizációt. JANKÓ módszerének hiányossága, hogy tulajdonképpen az egész gyűjtést bent a faluban végezte a határ ismerete és körbejárása nélkül (SZABÓ T. 1988: 59–62).

Összegzőképpen a 19. századi névkutatásról megállapítható, hogy a korban a helyneveket leginkább történeti forrásnak tekintették, melyek vizsgálata elsősorban a településtörténet, a népességtörténet, illetve a nyelvtörténet számára lehet hasznos. Ebben az időszakban az első és legfontosabb cél a nevek gyűjtése volt. Eleinte csak a nyelvészeti szempontból fontos helyneveket adták közre, később viszont már a teljes névanyag összegyűjtésére törekedtek. A módszeres gyűjtők az adatközlőket minden esetben meghatározott szempontok alapján választották ki. A névhasználati szokásokról azonban a gyűjtés, illetve a kutatás céljaiból fakadóan nem kapunk képet, a helynevet ugyanis önállóan, a kontextusából kiemelve vizsgálták. Legfeljebb a nevek kapcsán rögzített népi magyarázatok, népetimológiák révén tudjuk meg, hogy miként értelmezik a használók az adott helynevet, az ilyen irányú információ azonban igen csekély mennyiségű, az adatoknak csupán egy részénél fordul elő.

2.2. Helynévgyűjtés és -kutatás a 20. században

2.2.1. A nevek vizsgálata a magyar nyelvtudomány, azon belül a történeti nyelvészet fontos részévé MELICH JÁNOS munkássága révén vált a 20. század elején. MELICH nyelvtörténész volt, s munkájának középpontjában a magyar szókincs nyelvtörténeti szempontú feldolgozása állt. Ennek eredményeként jött létre a *Magyar Etymologiai Szótár* (EtSz.) GOMBOCZ ZOLTÁN közreműködésével, melyben helynevek is helyet kaptak. Később már a helynevek vizsgálatával a Kárpát-medence honfoglalás kori etnikai összetételének meghatározása volt a célja, s ezzel az itt élő népek feltérképezése, valamint a nyelvi-etnikai viszonyok feltárása (*A honfoglaláskori Magyarország, 1925–1929*).

A MELICH körül szerveződő budapesti iskola tagjai, MELICH követői, tanítványai szintén a névtani vizsgálatok történelmi vonulatában jeleskedtek. KNIEZSA ISTVÁN megkísérelte felderíteni a Kárpát-medence etnikai összetételét a honfoglalást követő időkben, ezzel mintegy folytatva mestere munkáját (*Magyarország népei a XI.-ik században*, 1938). Emellett pedig több korai nyelvemlékünk névanyagát is feldolgozta önálló tanulmányokban, majd a *Keletmagyarország helynevei* (1943) című munkájában megalkotta történeti helynév-tipológiáját. Eszerint a különböző szemantikai tartalmú, morfológiai felépítésű névtípusok (például a puszta személynévi helynevek, *-d*, *-gy*, *-i* képzős nevek) eltérő kor-meghatározó szereppel bírnak, segítségükkel jól meghatározhatók a korabeli nyelvi-etnikai viszonyok.

MELICH tanítványai közt megemlítendő még PAIS DEZSŐ, aki a veszprémvölgyi apácák adománylevelét vizsgálta (*A veszprémvölgyi apácák görög levele mint nyelvi emlék*, 1939), illetve sokat foglalkozott Anonymus gesztájának neveivel is; valamint BÁRCZI GÉZA, aki a legrégebbi szórványemlékünkkel, a tihanyi apátság alapítólevelét dolgozta fel nyelvtörténeti szempontból (*A tihanyi apátság alapítólevele mint nyelvi emlék*, 1951). A történeti irányultságú vizsgálatok az 1990-es években, elsősorban BENKŐ LORÁND és a debreceni iskola működése révén kaptak újabb lendületet (vö. HOFFMANN 2003: 16–18).

2.2.2. Az élőnyelvi adatgyűjtések az 1930-as és 1940-es években kerültek ismételtelen középpontba. Az új kutatási program elindítója SZABÓ T. ATTILA volt, aki leginkább a határnevekre irányította rá a figyelmet. A személye köré szerveződő erdélyi iskola kutatói Erdély településeinek történeti és élőnyelvi helynévanyagát kívánták összegyűjteni és feldolgozni (HOFFMANN 2003: 18). Az erdélyi iskola lényegében a SZABÓ T. ATTILA által kidolgozott módszertannal munkálkodott. Ez alapjait tekintve nem volt merőben más, mint az addigi gyűjtések, csupán néhány dologban különbözött. SZABÓ T. ATTILA hangsúlyozta, hogy a helynévgyűjtés a nyelvészethez áll legközelebb. A módszertanát összefoglaló munkája *A helynévgyűjtés jelentősége és módszertana* címmel jelent meg 1934-ben. Ebben fekteti le alapelveként, hogy a gyűjtőnek mindig egy teljes települést kell megvizsgálni annak határaival együtt. A település térképét előre el kell készíteni, és a helyneveket számokkal jelezni rajta. A neveket fonetikus lejegyzésben is meg kell adni, valamint rögzíteni kell a hozzá tartozó népetimológiai magyarázatot, a hagyományokat és minden más hozzá tartozó adatot. A kikérdezést célszerű több helyi születésű emberrel végezni és velük a telepü-

lést és a határt bejárni. Ezen kívül felhívta a figyelmet arra, hogy a földműveseken kívül jó adatközlőkként szolgálhatnak a vadászok és a halászok is. A gyűjtés mellett a névanyag rögzítését is szorgalmazta (BALASSA 1996: 71–74).

Ezekhez a gyűjtési elvekhez és hagyományokhoz kapcsolódott BENKŐ LORÁND is 1947-ben megjelent *A Nyárádszék földrajzi nevei* című munkájával. Művében a nevek rendszertani elemzését adja, egy adott terület helynévanyagának rendszerezéséhez próbált kategóriákat kialakítani, azaz célja a nevekből kiinduló kategorizálás volt, s nem annyira a névhasználati szokások megismerése. Az 1950-es években KÁZMÉR MIKLÓS szintén egy általánosan használható névelemzési modell kidolgozására tett kísérletet, melynek fontos állomása az *Alsó-szigetköz földrajzi nevei* című dolgozata (1957). KÁZMÉR elsődlegesen a helynevek szerkezeti elemzésében mutatott újat (HOFFMANN 2003: 18).

2.2.3. A névkutatás történetében nagyon jelentős LŐRINCZE LAJOS munkássága, aki egyesítette a KNEI-ZSA-féle rendszertani leírást a SZABÓ T. ATTILA által használt mikrotoponímiai vizsgálatokkal, s ezzel megteremtette a névélettan fogalmát (HOFFMANN 2003: 19). A névélettani vizsgálatok „középpontjában a földrajzi névnek nem valamely tudományággal, hanem az élettal való kapcsolata áll, célja: rekonstruálni azt a lélektani helyzetet, embernek és tájnak azt a kapcsolatát, mely a földrajzi nevek különböző formáinak keletkezésének alapja, kutatni a változások, elmúlások okait, megállapítani azok törvényszerűségeit” (LŐRINCZE 1947: 32). LŐRINCZE tipologizálásának elméleti alapja az ember és táj közötti viszony, vagyis a névadót (az elnevezés alapjául szolgáló táji adottságot) is igyekszik figyelembe venni, ezt azonban minden esetben a helynévből következteti vissza. A névélettani kutatások tehát abból indulnak ki, hogy a névhez tartozik valamely dolog, táj, a beszélőközösséget azonban figyelmen kívül hagyják, holott ez működteti a kettő közötti viszonyt. További hiányosságként említhető, hogy a nevet nem különíti el a nyelvésztől sem, vagyis a nyelvészek ismereteit nem választja el a névhasználók ismereteitől (HEINRICH 2000: 8–9).

2.2.4. A negyvenes évek második felében a névtani kutatások perifériára szorultak, a gyűjtések és közzétételek száma erőteljesen megritkult. Újabb lendületet az 1958-ban megrendezett első névtani konferencia adott, melynek egyik fő gondolata volt, hogy a helynevek kutatásához megfelelő mennyiségű s — nem elhanyagolhatóan — megbízható

adataira van szükség. Ez határozott programmá csak a hatvanas években vált, amikor is megfogalmazódott, hogy a társadalmi átalakulás következményeként megváltozó névanyag megőrzéséhez a névgyűjtésben országos hálózat kiépítésére van szükség. A nyelvészek tartottak ugyanis az évszázados helynévanyag pusztulásától, ezért mindenhol hangsúlyozták ennek fontosságát. Így hamarosan nemzeti ügyé vált a nevek gyűjtése, mely két fő irányban indult meg: egyrészt önkéntes gyűjtők segítségével, másrészt szakemberekkel. Már ekkor fontosnak tartották az anyag közzétételét, mindenképpen publikálni kívánták nyomtatásban is.

E kiterjedt munka eredményeként jelentek meg a megyei, illetve járási névanyagok, melyekben az anyagközlés szócikkos formában valósult meg településenként. Az élőnyelvi anyag mellett néhány múlt századi forrás helynevei is szerepet kaptak benne, s a lokalizálást térképek segítették (HOFFMANN 2003: 57–60). A névhasználati szokások, ismeretek közül azonban jobbra csak a névhasználói kör etnikumára utaltak, illetve azt jelezték, hogy a neveket milyen határozóraggal használják. Ezeket a munkákat leginkább adattárnak szánták, így a nevekhez fűződő nyelvészeti magyarázatok az esetek többségében elmaradtak, s noha a népi magyarázatokat és helytörténeti adalékokat (melyek a név eredetét megvilágíthatják) feltüntették (HOFFMANN 2003: 64–67), a névhasználat kiterjedtségére nem tértek ki.

Az 1980-as és 1990-es években napvilágot látott kötetekben már több újdonság is megfigyelhető. Egyes névtárak összeállításánál már látszik, hogy névszociológiai értelemben is színesebbek lettek. A gyűjtések alkalmával a megkérdezettek köre kibővült, s a korábbiakkal ellentétben már nem csak a neveket jól ismerő embereket választották adatközlőknek, emellett nem csak kis településeken gyűjtöttek, így nem kizárólag az idős férfi paraszti réteg volt képviselve. Az ezekben az időkben megjelent munkákban már feltűnik a nagyvárosok modern névanyaga is más adatközlők bevonásával (HOFFMANN 2003: 76).

2.2.5. A vázolt kiterjedt névgyűjtés a nevek vizsgálatában újfajta szempontok bevezetését tette lehetővé: így indultak meg a névhasználatra irányuló névszociológiai vizsgálatok.

MEZŐ ANDRÁS ilyen irányú munkáiban egyrészt a névkeletkezés és a névhasználat elkülönítésének fontosságára hívja fel a figyelmet (1970), másrészt a természetes–mester-

séges, illetve a népi és hivatalos név terminusok tisztázásával igyekszik rendet tenni a névadás és névhasználat szinterei kapcsán. Majd ő maga a hivatalos névadás kérdését járta körül a helységnevekre vonatkozóan (1982). Többben foglalkoztak az alkalmi, ad hoc nevek csoportjával is (H. FEKETE 1959: 4, VÉGH 1970: 375), ilyenekkel ugyanis szép számmal találkozhatnak a névgyűjtők, mivel a névgyűjtés szituációjában az adatközlők nem ritkán hoznak létre ilyen formákat. Hasonló kérdéseket vetnek fel a térképi nevek is, melyek gyakran szintén nem a tényleges nyelvhasználatot tükrözik, ám visszahatnak rá (REUTER 1962: 237).

A névgyűjtések tapasztalatai alapján hamarosan a kutatások előterébe került az emberek helynévismeretének kérdése is. Az ilyen irányú vizsgálatok közül komplexitásában ZSOLNAI JÓZSEF kísérlete tűnik ki (1967). Kutatómunkája során egyetlen település, Ásotthalom névismeretét vizsgálta, s hamar kiderült, hogy új terminusokra van szükség, így például az aktív és passzív névismeret, alap és periférikus névkincs. ZSOLNAI számos szempont figyelembevételét látta szükségesnek: tekintettel volt a különböző korosztályok és a nemek névismeretének különbségeire, rámutatott a névgyakoriság és az objektumfajták, illetve az elhelyezkedés és a névváltozatok összefüggésére. Szerinte a névszociológiai felmérések lehetőséget adnak a helynevek jelenkori változásformáinak tanulmányozására, s ezáltal a névrendszer változásainak prognosztizálására, mely a névtervezés alapjául szolgálhat (vö. HOFFMANN 2003: 211–213).

ZSOLNAI nyomán mások munkáiban is előkerült a névhasználat, névismeret kérdése. TÓTH LÁSZLÓ a nyírségi Székely község helynévismeretét vizsgálta meg (1974a, 1974b, 1976). A névismeret kapcsán újabb szempontok is megfogalmazódtak: HAJDÚ MIHÁLY a táji különbségekre mutatott rá (1973: 35), INCZEFI GÉZA a nagyobb fokú mobilitás hatására hívta fel a figyelmet (1970a: 52–55). KOVÁTS DÁNIEL pedig arra utalt, hogy a társadalom bizonyos csoportjaiban beszűkül az emberek élettere, s körükben a névismeret és a névalkotás is csökkenő tendenciát mutat (1981). SZATHMÁRY JÓZSEF viszont épp arra figyelte fel, hogy a középkorúak névismerete a munka mobilizáló hatására kitért az idősekéhez képest, akik csak a saját településük határneveit ismerik (1985). BÁRTH JÁNOS szintén a névismeret vonatkozásában 18. századi példákon azt mutatta be, hogy a régi faluközösségekben hogyan biztosították a helynevek továbbélését (1997). INCZEFI a névhasználat gyakoriságának hatására is rámutatott: a sokak által gyakran használt nevek nyelvileg állandóbbak, mint a ritkábban használtak (1970b: 107–108).

A névszociológiai szempontokat is érvényesítő szakmunkák további fontos különbségtétele az írásbeli és a szóbeli névhasználat sajátosságainak elkülönítése (ÖRDÖG 1989: 28). SZABÓ GÉZA ugyanakkor arra is felhívja a figyelmet, hogy a szóbeli névhasználat is többféle nyelvhasználati réteghez köthető: egy részük a nyelvjárási alakokhoz, más részük az újabb keletkezésű köznyelvi formákhoz kapcsolható (1989).

Az 1990-es évektől a névelméleti kutatásokban a tulajdonnévi kategória meghatározásában is egyre gyakrabban kerülnek elő nyelvészeti, névszociológiai szempontok. TOLCSVAI NAGY GÁBOR egyenesen úgy fogalmaz, hogy „a név nem nyelvi kritériumok, hanem szociokulturális körülmények révén lesz név” (1996: 322). Hasonló véleményt fogalmaz meg HAJDÚ MIHÁLY is: a nyelvhasználók szemléletét tartja igazán meghatározónak a minősítés szempontjából, eszerint „Minden nyelvi jel tulajdonnév, amit alkotója vagy használója annak tekint” (1998: 12).

Az ismertetett kutatások töredékes volta miatt a névszociológia egyelőre nem alkot egységes kutatási irányt a magyar névkutatáson belül. A névismeret–névhasználat kérdéskör vonatkozásában leginkább csak a névismeret kapcsán kapunk szempontokat, s hiányoznak a kiterjedt kutatások.

2.2.6. Napjainkban a kognitív szemlélet is egyre nagyobb teret kap a nevek kutatásában, vizsgálatában. Ennek lényege, hogy a vizsgálatok során mindvégig szem előtt kell tartani, hogy a nyelv, s így a nevek, a névhasználat is az emberi elme produktuma, szorosan összefonódik a megismerő rendszer más összetevőivel. Ez a közelítésmód nem új a névtanban, a névkutatásban mindig is megfigyelhető volt, hogy a nevek vizsgálatában más tudományágak, irányzatok eredményeire, szemléletmódjára is nyitott volt, s a nyelvi jelek magyarázatában mindig igyekezett figyelembe venni a nyelvi rendszeren kívüli jelenségeket is (RESZEGI 2009: 22). A kognitív szemlélet ugyanakkor a névkutatáson belül nem eredményezte a mentális rendszer felé fordulás kizárólagosságát. Az ilyen közelítésmódú munkákra jellemző, hogy továbbra is szem előtt tartják azt is, hogy a neveket az ember közösségben tanulja meg és használja. Ez tehát azt jelenti, hogy a névhasználatához kapcsolódó kérdések vizsgálatában a kognitív szempont mellett a társas közelítésmód is jelen van. Ez már a legkorábbi, szándékoltan kognitív szemléletet érvényesítő munkákban is megfigyelhető.

Ilyen HEINRICH ANDREA 2000-ben írt szakdolgozata (*Szaniszló helynevei kognitív nyelvészeti megközelítésben*). A dolgozat célja Szaniszló helyneveit új, kognitív nyelvészeti szempontból megvizsgálni, s ezzel bizonyítani, hogy a helynevek jelentése elválaszthatatlan a jelölt területtől, illetve a beszélőközösség tagjaitól, valamint rávilágítani a helynevek funkcionalitásának kérdésére. Mindezt egy tágabb perspektívájú vizsgálat teszi lehetővé, mely a helybeliek nyelvhasználatára alapoz. A gyűjtés során az egyes területek nevének, esetleg a névadás motivációjának megkérdezésén túl azt is elmeséltette az adatközlőivel, hogy hol van az adott terület, esetenként azt is, hogy miként magyarázzák el másoknak, hogy hogyan lehet oda eljutni. Az összegyűjtött névanyag vizsgálatakor a tágabb nyelvi kontextusra is tekintettel volt. A földrajzi neveket tehát nem szakítja ki eredeti közegükből, s így a nyelvi struktúrákból a kognitív struktúrákra is próbál következtetni. Szerinte a térben való eligazodás elsősorban nem a helynevek ismeretén alapul (ez csak a lokalizálás képességét jelenti), hanem számos más információ tárolását is feltételezi. A nevek használata alapján a névhasználók kognitív térképéről igyekezett megállapításokat tenni. Ezzel kapcsolatban megállapítja, hogy a kognícióban vannak kiemelkedően fontos pontok, melyek támpontok lehetnek a tájékozódásban és a területről való beszédben is lényeges a szerepük, valamint, hogy a kognitív térkép ezen részei eltérhetnek a valóságos térképtől.

Nem véletlen, hogy az utóbbi évek legnépszerűbb kutatási területe a téri reprezentáció, hiszen sok olyan kérdés van még, mely megválaszolatlan. HOCHBAUER MÁRIA egyik tanulmányában (*Tér-és nyelvhasználat a mindennapi tájékozódásban*, 2010) már összefoglalta e terület kulcskérdéseit, s megállapította, hogy az irányított beszélgetések olyan beszédhelyzeteket teremthetnek, melyek segítségével megtudhatjuk, hogy egy közösség tagjai hogyan mozognak a térben, milyen szabályok irányítják térbeli orientációjukat. A spontán beszédprodukciók elemzése során pedig fény derülhet arra, hogy milyen kapcsolat van navigációs viselkedés és nyelvhasználat között. HOCHBAUER utal arra is, hogy vizsgálati módszerével, mely ez esetben az útbaigazítás kérés és útbaigazítás, világossá válhat az, hogy az embereknek feltétlenül szükséges-e a helynevek használata a térben való eligazodáshoz, vagy helyettesíthetők más nyelvi kifejezőeszközökkel is.

Bár nincs magyar vonatkozása, mégis érdemes utalni ELWYS DE STEFANI egyik tanulmányára (*Orstnamen und Orstbeschreibungen im Gespräch und deren Relevanz für die soziale Strukturierung einer alpinen Gemeinschaft*, 2009) is, melyben a diskurzuselemzés

módszerére támaszkodva azt szemlélteti, hogy mikor milyen helymegjelöléseket használnak az emberek a beszélgetések alkalmával. A vizsgálat kimutatta, hogy a helynevek nem mindig a helyek leírására szolgálnak, sokkal inkább a szociális terek kognitív strukturálása miatt alakulnak ki. A hely leírásakor ezzel szemben sokkal inkább olyan megfogalmazásokat használnak a beszélők, melyek foglalkozásra utalnak, életrészekre vonatkoznak, vagy cselekmény leírására szolgálnak. A helyleírásokat SCHEGLOFF nyomán öt kategóriába sorolja: elsőként említi a földrajzi megfogalmazásokat, melynél az adatok pontos matematikai értékekben, szélességben és hosszúságban vannak megadva. Ezen kívül számol olyan kifejezésekkel, melyek a beszélgetőpartnerre vonatkoznak (például: *Petra cége*) vagy olyanokkal, melyek tájékozódási pontokra vonatkoznak (például: *az iskola mellett*). DE STEFANI szerint létezhet olyan megfogalmazás is, amely egy cselekmény alapján történik (például: *ott, ahol a hulladékot lerakta*) és olyan, amely konkrétan helységnevekkel határol be. A helymegjelölések és a helynevek használata összefügg az adott szituációval és kontextussal is. Valamint látható, hogy a helyneveket a beszélők lokalizálásra csak elenyésző részben használják a mindennapokban, a helymegjelölésnek csak egy kis csoportját alkotják.

2.3. Összegzés

Amint az áttekintésből látható, a 19. századtól napjainkig jelentős változáson ment keresztül a magyar helynévkutatás. A nevek, mint történeti emlékek gyűjtése és vizsgálata, majd öncélú tanulmányozása mellett napjainkban egyre több kísérlet történik arra, hogy a névhasználatot a közösségben élő ember mentális tevékenysége részeként is vizsgálja. Több munka is próbálkozik a kognitív szemlélet bevonásával, s új, lehetséges vizsgálati módszerek megismertetésével.

3. A névhasználat kognitív szemléletű vizsgálata

Az előzőekből látható, hogy a nevek vizsgálata több vonatkozásban is hasznosnak bizonyul. A régiség névanyagát tanulmányozva a kutatók a korabeli nyelvi állapotot igyekeznek megismerni, s emellett esetenként a névadás korának gazdasági, etnikai viszonyairól is kaphatunk információkat. A nevek más részről, mint nyelvi elemek, a mentális rendszer részét képezik, éppen ezért amikor a nyelv működéséről kívánunk többet megtudni, nem tekinthetünk el a nevek, a névhasználat tanulmányozásától sem. Ugyanakkor a helynevek az embereket körülvevő környezet egyes objektumainak megjelölésére, felidézésére használatosak. Ebből következik, hogy a névhasználat a tér szemléletéről, a kognitív térkép működéséről is árulkodik.

Megítélésem szerint a helynevek vizsgálata során arra kell törekedni, hogy ne csupán azok jellemzőiről (például a nevek különböző változatairól, eredetéről), hanem a névhasználatról, annak társas és mentális vonatkozásairól is kapjunk információkat. Ehhez a célkitűzéshez természetesen a korábbiaktól némileg eltérő módszertan is szükséges. Ezért a továbbiakban egy olyan gyűjtési és vizsgálati módszer kidolgozásához próbálok néhány lépéssel hozzájárulni, amely meglátásom szerint az efféle kitégített perspektívájú vizsgálatokhoz jó alapul szolgálhat.

3.1. Gyűjtési módszer

3.1.1. Korábban a kutatási céloknak megfelelően a helynévgyűjtésre az volt jellemző, hogy célirányosan a nevekre kérdeztek rá. A gyűjtő többnyire konkrétan feltette a kérdést, hogy az adatközlő milyen neveket ismer, de az sem volt ritka, hogy térképen vagy határjáráskor rámutatott az adott objektumra, esetleg körülírta, s így próbálta kideríteni annak nevét. A névszociológiai vizsgálatok ezen túl leginkább arra kíváncsiak, hogy milyen egy közösség névismerete, illetve, hogy milyen (életkori, gazdasági, társadalmi stb.) körülmények befolyásolják az egyén névismeretét. Erre jelentős kísérletet először ZSOLNAI

JÓZSEF tett, aki hosszú beszélgetésekkel próbált információt szerezni a névhasználat bizonyos jellemzőiről.

Célkitűzéseimnek megfelelően én — a korábbi névszociológiai módszerek kiegészítéseként — olyan szituációkat próbálok generálni, olyan beszédhelyzeteket teremteni, melyekben nagy eséllyel előkerülhetnek a helynevek. A rögzített beszélgetések elemzése révén, úgy gondolom, vizsgálhatók olyan kérdések, mint például, hogy melyek azok a körülmények, amelyek befolyásolják a névhasználatot, mikor és kivel szemben használnak helyneveket az emberek, használnak-e egyáltalán egy adott szituációban, s ha igen, milyen ismertségű, gyakoriságú neveket alkalmaznak. A vizsgálat további szempontja lehet még esetlegesen az is, hogy vannak-e nemi különbségek a névhasználatban. Az a korábbi vizsgálatok fényében bizonyos, hogy egyéni különbségek vannak a névismeretben és a környezet kogníciójában. A térmegismerés ugyanis egy sajátos tanulási folyamat, melynek során szabadon választhatunk a térmegismerési stratégiák közül (HEINRICH 2000: 19). Az is ismeretes, hogy a férfiak és a nők térlátásában mutatkozik némi különbség. Kérdéses azonban, hogy ennek van-e a névhasználatban megmutatózó hatása.

3.1.2. A helynévhasználati szokásokat Balmazújváros térségére szűkítve vizsgáltam, mely körülbelül 18 000 lakossal rendelkezik, így nem tekinthető sem túl kicsi, sem túl nagy településnek. A város helyneveit összefoglaló jelentősebb adattár nem készült, de található adatokat a PESTY-féle gyűjteményben (*Magyarország helynevei történeti, földrajzi és nyelvészeti tekintetben*), illetve szakdolgozat kapcsán került sor névgyűjtésre, ilyen például FEKETE JÁNOSNÉ 1988-ban készült munkája (*Balmazújváros külterületének földrajzi nevei*), valamint OLÁH MARGIT dolgozata 1964-ből (*Balmazújváros és környékének földrajzi nevei*). Magam is idevalósi vagyok, ezért döntöttem úgy, hogy itt végzem el a vizsgálatot.

A gyűjtés során minden esetben diktafonnal rögzítettem a beszélgetéseket, melyek lejegyzését a dolgozat végén mellékletben közlöm. Azért tartom szükségesnek a teljes beszélgetések közzétételét, mert nem csupán a neveket teszem vizsgálatom tárgyává, hanem azokat szövegbe ágyazva tanulmányozom, s az egész szituációt figyelembe veszem.

A névhasználat megismerésében első lépésként az útbaigazítás-kérésre adott válaszok vizsgálatát láttam célszerűnek, mivel az útvonal elmagyarázásakor a beszélgetőpartnerek nagy eséllyel használhatnak helyneveket. Kétféle szituációt vizsgálok ennek

kapcsán. Egyrészt konkrét helyekre vezető útvonalra kérdeztem rá, például: *Elnézést, megtudná mondani, hogy merre van a Lődomb?* vagy *Merre tudnánk eljutni a Tüzép telephez?* Az esetek másik részében nem adott helyre vezető útvonalra kérdeztem rá, hanem valamilyen szolgáltatás helyét kerestem, például: *Újvároson nem tudod, hogy hol lehet igazolványképet készíteni?* vagy *Hol lehet itt Újvároson valahol sportolni?* Ezzel nem szűkítettem le az adatközlő lehetőségeit, s így többféle magyarázat közül választhatott. A beszélgetések egy részében a megkérdezetteken túl mások is bekapcsolódtak a válaszadásba. (A gyűjtés során több alkalommal magam is egy ismerősömmel indultam el, bár ő leginkább csak a kérdésben segédkezett).

Az adatközlők kiválasztása bizonyos vizsgálni kívánt szempontok érvényesítésén túl alapvetően véletlenszerűen történt (nem a jó helyi névismeretű személyeket kérdeztem, hiszen nem névgyűjtés volt a célom). Fontos szempont volt az adatközlők kiválasztásánál, hogy legyenek köztük olyanok, akik ismernek, illetve, akik nem. Hipotézisként állítottam fel ugyanis, hogy az a személy, aki ismer engem, nagyobb valószínűséggel fog helyneveket használni, mivel tisztában van azzal, hogy odavalósi vagyok, míg az, aki egyáltalán nem ismer, feltehetően igyekszik másként elmagyarázni a helyek hollétét, hiszen nincs előfeltevése arról, hogy mennyire ismerem a környéket és a várost, s így annak helyneveit. Ennek megfelelően a gyűjtött anyagot is két nagy részre lehet osztani. Vannak, amelyekben olyan adatközlőkkel beszélgetek, akik nem ismernek, s én sem őket, másokban viszont kifejezetten olyanokat kérdeztem, akik biztosan ismernek. A vizsgálatot tovább lehetne árnyalni, ha egy adott beszélőt egy alkalommal egy ismerőse, máskor viszont egy ismeretlen kérdezné, mivel ez is mutathat jelentős eltéréseket. Egyelőre az én gyűjtésem alkalmával ilyenre nem került sor.

Az élőnyelvi gyűjtés során vegyesen kérdeztem meg nőket és férfiakat, fiatalokat és idősebbeket. A vizsgálat a későbbiekben ilyen irányban is tovább árnyalható lenne, amennyiben a kérdezők neme, életkora is különböző lenne. S — néhány esetben legalább — egy adott személlyel több kérdező is beszélgetne.

Egyelőre kisszámú adatgyűjtést végeztem (18 beszélgetést rögzítettem), az így mutatkozó különbségeket tehát a későbbiekben mindenképpen további vizsgálatokkal kell megerősíteni, árnyalni.

3.2. Elemzés

Minthogy munkám célja nem csupán a helynevek előfordulásának vizsgálata, hanem szemléltetni azt is, hogy milyen további információkhoz juthatunk a kognitív szemléletű vizsgálatok révén a mentális rendszerről, így elemzésem során az útbaigazítási szituáció egyéb jellemzőire is kitérek.

3.2.1. A vizsgált nyelvi anyag bizonyos mértékben igazolja azon hipotézisemet, miszerint egy beszélgetés során az ismerősök használják inkább a helyneveket, de nem fedik teljes mértékben. Az általam rögzített beszélgetésekben a megkérdezettek közül többen is használtak helyneveket, az ismeretlen adatközlők is, de leginkább olyan utcaneveket, melyek sokak által ismertek és használtak, például *Kadarcs utca*, *Kossuth utca*, *Szoboszlói utca*, *Nádudvari út*. Ezek mind a város fontosabb utcái, melyek valamely másik településhez vezetnek, illetve a központtal vannak összeköttetésben. Bár a nevek ismertségéről nem végeztem felmérést — tehát a vizsgálatot a későbbiekben erre is ki kell terjeszteni — mégis jól látszik, hogy az adatközlők mindig a nagyobb utakhoz, főutcákhoz viszonyítanak. Megerősíti viszont az előfeltevésemet az, hogy az ismeretlenek sokkal inkább egyfajta támpontként vagy körülírásként használták a neveket, nem pedig helynévként. Folyamatosan utaltak ugyanis az adatközlők arra, hogy ki lesz írva, vagyis figyelembe vették azt, hogy nem vagyok ismerős, odavalósi, ezért számomra a nevek nem tölthetik be helyfelidézõ szerepüket, így ezekben a beszélgetésekben a nevek sokkal inkább egyfajta körülírás részeként működnek. Valójában a névtáblát vagy a kiírást kell majd keresni, s csak ezen keresztül magát az adott névvel jelölt helyet.

Az ismeretlen adatközlők esetében jellemző az is, hogy az útvonal elmagyarázása-kor először arra kérdeznék rá, hogy ismerem-e az adott, útba esõ helyet vagy objektumot, így igyekeznek felmérni a tudásomat a helyről, s ennek alapján próbálják vázolni majd az útvonalat [„*a gazdasági iskola... azt tudjátok hun van?... a darusi iskolát se tudjátok?... Óvodát se?*” „... *ott volt az a régi temető... tudjátok azt?*”]. Tájékozódási pontokként tehát leginkább csak a főbb, ismertebb helyeket használják, például főutcák neveit, de ezeknél is hozzáteszik, hogy „*ki lesz írva*”. Az utcaneveken túl ugyanezt lehet megfigyelni a könnyen megtalálható, szembetűnő támpontok, így a nagyobb épületek, üzletek neve esetében is, melyeknél sok esetben még hozzáteszik azt is, miről lehet felismerni, például: „*És ott meg-*

látod a nagy épületet, egy zöld” „... egy hatalmas nagy épület és ki van írva, hogy *Óranyal Gyógyszertár*”. E nevek általában kétrészesek (vagy ismert üzlethálózatok nevei), s tartalmaznak a hely fajtájára utaló névrészt is (pl. *út, gyógyszertár*).

Igen gyakran használnak a beszédpartnerek körülírásokat, köznévi megjelöléseket egy-egy hely vagy objektum hollétének elmagyarázására. Ilyen esetekben is igyekeznek olyasvalamit viszonyítási pontként használni, ami könnyebben megtalálható, felismerhető, mint a keresett hely, például: „*a volt mozival szembe*” „*sarkon egy kocsmá van*” „*italnagykereskedésnek az udvarába*” „*az ABC mellett*”. Az így előkerülő megjelölések a térszemléletről is árulkodnak. Ezek olyan tájékozódási pontok köznévi megjelölései, olyan földrajzi köznevek, amelyek a környezet kogníciójában különösen fontosak, kiemelték, akár csak az utcanevek. A térbeli orientáció központi elemei ezek, az irányokkal együtt, s így a helyekről való beszédben is nagy a szerepük, mivel gyakori az ilyen pontokhoz való viszonyítás. Azonban a köznévi formák a kategorizáció révén inkább alkalmasak lehetnek az eligazításra, hiszen esetükben nincs szükség olyan háttértudásra, mely összekapcsolja a nevet a területtel (HEINRICH 2000: 19–20), s ez részben a névrészeknél is így van. Persze ez sem mindig egyértelmű. Az első beszélgetésben nagyon jól látszik, hogy a hölgy meg sem próbál neveket használni, olyan kifejezésekkel él, mint például *óvoda, gazdasági iskola, darusi iskola*. Az utolsó kettőnél akár még sejthető is, hogy mire gondol, ha vannak előismeretünk a város főbb pontjairól, helyeiről, így arra lehet következtetni, hogy a *darusi iskola* megjelölés alatt a *Daru* nevű városrészben található általános iskolára gondol, illetve a *gazdasági iskola* megnevezéssel a helyi szakközépiskolára és gimnáziumra utal. Ezzel azonban egy valóban ismeretlen kérdezőt semmi esetre sem tudna eligazítani. Még ennyire sem segít az *óvoda* megnevezéssel, hiszen itt a köznévhöz egyetlen jelző sem társul, így általános fogalom, s mivel a városban körülbelül 4-5 óvoda is van, bármelyikre vonatkozatható a főnév.

Szembetűnő különbség a megkérdezettek két csoportja között, hogy akik nem ismernek, többször visszakérdeznek, hogy újbárosi vagyok-e, mivel nincsenek erről meggyőződve [„*Hát, nem újbárosiak vagytok?*” „*Hát ha nem újbárosi?*”]. Szintén az ismeretlen adatközlőknél figyelhető meg, hogy az útvonal leírása közben gyakran elbizonytalanodnak, jellemző a visszakérdezés, hogy megjegyeztem, értem-e [„*Megjegyezted?*” „*Megvan?*”], illetve megerősítésként többször hagyatkoztak a későbbiekre, például: „... *osztán mentek, megkérdezitek még valakitől...*” „... *megkérded valakitől*” „*majd*

megkérded még menet közbe... ” „de még arrább megkérdezheted, oszt akkor biztosabb lesz... ”. Akik viszont ismernek, nem kérdeznek vissza, hiszen biztosan tudják, hogy ki vagyok, ebből következően másként magyaráznak, mint az ismeretlenek. Minden további nélkül használják a helyneveket, leginkább az utcaneveket [„*Hát itt a Batthyányi utcán... ” „...végig mész a Kadarcs utcán... ” „A Bocskai és a Nádudvari utcasarkon van... ”*], s a legtöbb esetben nem is mondják el a teljes útvonalat, csupán azt írják le, ahol az adott hely, objektum található.

Ahogy utaltam rá, a névhasználatot vizsgáló eljárásba a későbbiekben célszerű lesz majd egy olyan gyűjtést is beépíteni, amikor az embereket a hagyományos névgyűjtés módszerének megfelelően az általuk ismert nevekről is kérdezem, s ennek során úgy kell irányítani a beszélgetést, hogy kiderüljön, hogy mit gondol, mennyien ismerik az adott neveket. A legcélravezetőbb ebben az esetben az lenne, ha be lehetne vonni azokat az embereket is, akiktől korábban az útbaigazítást kértem.

Az ismerős és ismeretlen adatközlők útbaigazítása között a fenti különbségeken túl közös, hogy mindig a legegyszerűbb lehetőséget igyekeztek felvázolni, egyetlen esetben sem akarták bonyolítani az utat. Emellett meglepő módon elenyésző esetben használtak mértékegységet az emberek. Csupán egyetlen férfi használt ilyen kifejezést [„*Ott elmígy még száz métert... ”*], s két esetben említik az utca hosszát [„*Mer’ van mikor egy kilométertől is több egy utca... ”* és „*ez körülbelül egy kilométer hosszú utca... ”*].

3.2.2. A vizsgálat során az ismerős-ismeretlen beszélgetőpartnerek névhasználata mellett további szempont volt, hogy van-e különbség a fiatalok és az idősek útvonalmagyarázata között. Az életkorokat persze csak hozzávetőlegesen tudtam megjelölni a beszélgetéseknél. Jelentős különbségre nem lettem figyelmes, az azonban mindenképp említésre érdemes, hogy a fiatalok sokkal rugalmasabban tudták kezelni a szituációt, sokkal gyorsabban tudtak reagálni a visszakérdéseimre, illetve képesek gyorsan másképpen is elmagyarázni az útvonalat. Az idősebb beszélgetőpartnerek esetében megfigyelhető, hogy egyetlen útvonalat képesek stabilan elmondani, és ehhez ragaszkodnak. A visszakérdésekkor is több esetben tapasztalható, hogy még egyszer elmondták ugyanazt. Bizonyára több és jelentősebb differenciát hozhatna egy kiterjedtebb, nagyobb vizsgálati anyag.

3.2.3. Érdekes különbségek figyelhetők meg a női és férfi útbaigazítás között. A helynevek használatában nincs jelentős eltérés, de a nyelvi megfogalmazásban, fordulatokban igen. A legszembetűnőbb, amit már fentebb részleteztem, a mértékek használata, ugyanis ezeket csak a férfiak alkalmazták a beszédben. Sokkal inkább igyekeznek a pontosságra, a tömörségre, mint a nők. A nők ezzel szemben árnyaltabban fogalmazznak, sokkal nagyobb beleéléssel, gesztikulációval magyaráznak, sokkal több töltelékszóval fejezik ki magukat.

3.2.4. A névhasználat kapcsán érdemesnek láttam megvizsgálni azt is, hogy a beszélgetések során a többnevű helyek esetében melyik névváltozatot használják az emberek. Minthogy a beszélgetéseink alapvetően nem formális jellegűek voltak, így várható volt, hogy a nem hivatalos névváltozatokat részesítik előnyben. Valóban jellemző a hivatalostól eltérő rövidebb formák használata, például *Hajdúböszörmény* helyett *Böszörmény*, *Tüzéptelep* helyett csak *Tüzép* vagy *Magdolna kiserdő* helyett *Magdolna* neveket mondanak, még akkor is, ha a kérdésben én a teljes alakot használtam. A névváltozatok közül általában azokat alkalmazzák, amelyeket a mindennapokban is, amelyek a legtermészetesebben hatnak (ennek megítélésében egyelőre csak a saját tapasztalataimra támaszkodtam), például *Szoboszlói utca* helyett folyamatosan *Szoboszlai utcá-t* említene. Akár erre is példa még az *út ~ utca* megnevezések keverése. Ennek oka lehet egyrészt, hogy nincsenek tisztában a hivatalos alakokkal, másrészt, hogy a hétköznapi névhasználatban eltérnek attól, nem úgy él a tudatukban. A legtöbb adatközlő a *Nádudvari út* helyett *Nádudvari utcá-t* említ, s ugyanígy például *Csegei út* létezik számukra a *Csegei utca* helyett.

Több esetben is használtak olyan kifejezéseket, melyekben sorszámnev szerepel, így például: *negyedik ház*, *második utca*. A cél mindenképpen lehet a pontosságra törekvés, de feltétlenül érdemes megjegyezni, hogy jellemző a város lakosaira ez a kifejezésforma. Balmazújváros öt fő részből áll. A vasútvonaltól északra található a *Bánlak* és a *Szigetkert*, attól délre pedig a *Daru*, illetve a *Németfalu*, s ezek a *Központ*-nak nevezett rész köré csoportosulnak. Ezek közül a két északon elterülő városrészben általánosan elterjedt, hogy az utcanevek helyett csupán számneveket használnak a lakók, s gyakori, hogy nem is tudják a hivatalos neveket vagy csak erős gondolkodás után jutnak eszükbe, hiszen sosem vagy csak nagyon ritkán használják azokat. Természetesen, akik ezeken a területeken laknak,

tisztában vannak a hivatalos nevekkal, hiszen a hivatalos ügyek intézéséhez elengedhetetlen ezek ismerete, de a mindennapokban ők sem ilyen formában említik azokat.

3.3. Összegzés

A nyelvi anyag elemzéséből reményeim szerint kitűnik (még ha dolgozatom csupán egyfajta próbaverzió kíván is lenni), hogy a választott közelítésmóddal — és persze jól átgondolt szempontok, hipotézisek felvetésével — lehetőség nyílik arra, hogy a hagyományos névtani szempontok mellett a névhasználat, illetve a téri kogníció jellemzőit is megismerjük.

4. Konklúzió

Munkámban a névkutatás korábbi célkitűzéseinek, módszereinek, eredményeinek áttekintésével egy — a nyelvészetben már viszonylag nagy múltú, a névtanban viszont egyelőre még — újnak számító közelítésmód, a kognitív szemlélet létjogosultságát igyekeztem bemutatni. Ez a nézőpont lehetővé teszi, hogy a neveket ne önmagukban, hanem a névhasználat szituációját is figyelembe véve vizsgáljuk, s ezen túl a mentális működés egyéb jellemzőire is következtethetünk. Dolgozatomban egy ilyen jellegű elemzés lehetséges módszertanát, szempontjait igyekeztem vázolni. Noha megállapításaimat kis nyelvi anyag alapján fogalmaztam meg, tehát megerősítésre szorulnak, úgy gondolom, mégis jól mutatják, hogy a kognitív közelítésmóddal a névhasználat számos, korábban nem vizsgált aspektusa megragadható.

Irodalom

- BALASSA IVÁN (1996), *Szabó T. Attila (1906–1987). Erdély nagy nyelvtudósa*. Budapest, Püski Kiadó.
- BÁRCZI GÉZA (1951), A tihanyi apátság alapítólevele mint nyelvi emlék. *Nyelvészeti tanulmányok I*. Budapest.
- BÁRTH JÁNOS (1997), A helynevek továbbélésének titkai. *A Magyar Nyelvtudományi Társaság Kiadványai 209*: 306–313.
- DE STEFANI, ELWYS (2009), Ortsnamen und Ortsbeschreibungen im Gespräch und deren Relevanz für die soziale Strukturierung einer alpinen Gemeinschaft. In: AHRENS, W. –EMBLETON, S. –LAPIERRE, A. szerk.: *Namen in Multi-Lingual, Multi-Cultural and Multi-Ethnic Context. (Proceedings of the 23rd International Congress of Onomastic Sciences, Toronto, 17–22. 8. 2008.)* Toronto, York University. 298–310.
- EtSz. = GOMBOCZ ZOLTÁN–MELICH JÁNOS (1914–1944), *Magyar Etimológiai Szótár I–II*. Budapest.
- FEKETE JÁNOSNÉ (1988), *Balmazújváros külterületének földrajzi nevei*. (Szakdolgozat). Debrecen.
- H. FEKETE PÉTER (1959), Hajdúböszörmény helyneveinek adattára. *A Magyar Nyelvtudományi Társaság Kiadványai 102*. Budapest.
- HAJDÚ MIHÁLY (1973), A Vásárhelyi-puszta földrajzi nevei. *A Magyar Nyelvtudományi Társaság Kiadványai 133*: 27–36.
- HAJDÚ MIHÁLY (1998), A tulajdonnév „meghatározása”: *Névtani Értesítő 20*: 5–12.
- HEINRICH ANDREA (2000), *Szaniszló helynevei kognitív nyelvészeti megközelítésben*. (Szakdolgozat.) Kolozsvár.
- HOCHBAUER MÁRIA (2007), *Helyzetviszonyító elemek a barcasági Négyfalu helyneveiben*. (Szakdolgozat.) Kolozsvár.
- HOCHBAUER MÁRIA (2010), Tér- és nyelvhasználat a mindennapi tájékozódásban. *Magyar Nyelvjárások 48*: 99–110.
- HOFFMANN ISTVÁN (2003), *Magyar helynévkutatás (1958–2002)*. A Magyar Névarchívum Kiadványai 7. Debrecen, A Debreceni Egyetem Magyar Nyelvtudományi Tanszéke.

- INCZEFI GÉZA (1970a), *Földrajzi nevek névtudományi vizsgálata. Makó környékének földrajzi nevei alapján*. Budapest, Akadémiai Kiadó.
- INCZEFI GÉZA (1970b), A határnevek és köznevek viszonyának néhány kérdése. *Szombathelyi Tanárképző Főiskola Tudományos Közleményei 1970*: 101–113.
- KÁZMÉR MIKLÓS (1957), Alsó-Szigetköz földrajzi nevei. *A Magyar Nyelvtudományi Társaság Kiadványai 95*. Budapest.
- KNIEZSA ISTVÁN (1938), Magyarország népei a XI.-ik században. In: SERÉDI JUSZTINIÁN szerk.: *Emlékkönyv Szent István király halálának kilencszázadik évfordulóján 2*. Budapest, Magyar Tudományos Akadémia. 365–472.
- KNIEZSA ISTVÁN (1943), Keletmagyarország helynevei. In: DEÉR JÓZSEF–GÁLDI LÁSZLÓ szerk.: *Magyarok és románok 1*. Budapest, Athenaeum Irodalmi és Nyomdai Rt. 111–313.
- KOVÁTS DÁNIEL (1981), A belterületi nevek kérdéséhez. *A Magyar Nyelvtudományi Társaság Kiadványai 160*: 169–171.
- LŐRINCZE LAJOS (1947), *Földrajzineveink élete*. Budapest.
- MELICH JÁNOS (1925–1929), *A honfoglaláskori Magyarország*. Budapest.
- MEZŐ ANDRÁS (1970), Közösségi név — mesterséges név. *Nyelvtudományi Értekezések 70*: 315–320.
- MEZŐ ANDRÁS (1982), *A magyar hivatalos helységnevéadás*. Budapest, Akadémiai Kiadó.
- OLÁH MARGIT (1964), *Balmazújváros és környékének földrajzi nevei*. (Szakdolgozat). Nyíregyháza.
- ÖRDÖG FERENC (1989), Helynévgyűjteményeink, mint az onomatodialektológia forrásai. *Baranyai Művelődés 1989/3*: 27–33.
- PAIS DEZSŐ (1939), A veszprémvölgyi apácák görög levele mint nyelvi emlék. *A Magyar Nyelvtudományi Társaság Kiadványai 50*. Budapest.
- PESTY FRIGYES (1888), *Magyarország helynevei történeti, földrajzi és nyelvészeti tekintetben*. Budapest.
- RESZEGI KATALIN (2009), A kognitív szemlélet lehetőségei a helynévkutatásban. A metonimikus névéadás. *Magyar Nyelvjárások 47*: 21–41.
- REUTER CAMILLO (1962), Feladatok és megoldások a helynévgyűjtés köréből. *Magyar Nyelv 58*: 236–242.

- SCHLEGLOFF, EMANUEL A. (1972), Notes on a Conversational Practice. Formulating Place. In: SUDNOW, DAVID szerk.: *Studies in Social Interaction*. New York, The Free Press. 75–119.
- SZABÓ GÉZA (1989), A földrajzi nevek és az élőnyelvi kutatások. *A Magyar Nyelvtudományi Társaság Kiadványai 183*: 166–170.
- SZABÓ T. ATTILA (1988), A magyar helynévkutatás a XIX. században. In: SZABÓ T. ATTILA, *Nyelv és település. Válogatott tanulmányok, cikkek 7*. Budapest. 13–84.
- SZATHMÁRY JÓZSEF (1985), Felső-Bodroghöz földrajzi neveinek nyelvjárási tanulságai. *Magyar Nyelvőr 109*: 75–82.
- TOLCSVAI NAGY GÁBOR (1996), A tulajdonnév jelentéséről egy névcsoporthoz. *Magyar Nyelvőr 120*: 319–325.
- TÓTH LÁSZLÓ (1974a), A nyírségi Székely község földrajzinév-ismerete. *Magyar Nyelvőr 98*: 13–25.
- TÓTH LÁSZLÓ (1974b), Az általános iskolai tanulók földrajzinév-kultúrájáról. *Magyar Nyelvőr 98*: 473–475.
- TÓTH LÁSZLÓ (1976), Földrajzi neveink 1945 után. *Magyar Nyelv 72*: 348–351.
- VÉGH JÓZSEF (1970), A földrajzi nevek gyűjtésének időszaki kérdései. *Nyelvtudományi Értekezések 70*: 373–380.
- ZSOLNAI JÓZSEF (1967), A lakosság földrajzinév-ismeretének vizsgálata. *Magyar Nyelvőr 91*: 191–198.

Melléklet

1. beszélgetés (ismeretlen, 60-70 év körüli nő)

Kérdező: Csókolom! Elnézést, meg tetszene tudni mondani nekünk, hogy merre van a Kadarcs erdő?

Nő: Hmm... ilyet még nem is hallottam...

Kérdező: Nem?

Nő: Mert?

Kérdező: Hát oda szeretnénk menni...

Nő: Ki a Daruba?

Kérdező: Hát, szerintem igen ott van [*nézem a papírt a kezemben*].

Nő: Mer' a daru meg az elülső rész az... ott van ilyen kis erdő...

Kérdező: És ööö oda merre kell menni innen?

Nő: Húúú messze van az...

Kérdező: Az nem baj.

Nő: Nem baj? Oszt mi, valakihez mentek?

Kérdező: Igen, ott találkozunk egy ismerősünkkel.

Nő: ühüm

[Csókolom!

Szervusztok!]

Nő: Osztán... hogy mondjam mán... akkor a gazdasági iskola... azt tudjátok hun van?

Kérdező: Nem.

Nő: Hát, nem újvárosiak vagytok?

Kérdező: Nem.

Nő: Húha, hát akkor nem tudok mit mondani... csak annyit, hogy hát nagyon messzi van... ezen a Csegei úton vagy Nádudvari utcán mentek [*mutogat*], osztán ott arra le, teljesen míg az erdőt el nem éritek vagy nem nagy erdő... olyan kicsi.

Kérdező: Csak egyenesen?

Nő: Hát mentek addig míg... hát a gazdasági isk... vagy a darusi iskolát se tudjátok?

Kérdező: Nem.

Nő: Óvodát se?

Kérdező: Nem.

Nő: Temetőt se?

Kérdező: Nem.

Nő: Hál' Istennek nem voltatok, igaz?

Kérdező: Köszönjük, akkor megkérdezzük még útközben.

Nő: Hát ezen menjetek [*gesztikulál*]... vagy pedig lementek egy utcán... az se baj... akkor az még közelebb, osztán mentek, megkérdezitek még valakitől...

Kérdező: Jó, köszönjük, viszontlátásra!

Nő: Szívesen, mán ne haragudjatok, de nem tudok mást mondani.

Kérdező: Semmi baj.

Nő: Annyi félit mondanak, igaz?

Kérdező: Igen

2. beszélgetés (ismeretlen, 35-40 év körüli nő)

Kérdező: Jó napot, elnézést meg tudná mondani, hogy merre van a Lődomb?

Nő: Lődomb? Hát az micsoda?

Kérdező: Nem tudom, ez a neve ezt tudom.

Nő: Mer' ott mit csinálnak?

Kérdező: Ööö... a sporttér van elvileg arra...

Nő: Hát a sporttér az arra van, itt ezen az utcán kimentek a kövesútig... [*mutogat*]

Kérdező: Igen...

Nő: Oszt arra lefele kell menni, mer' a sporttér arra van, arra az állomás fele.

Kérdező: Jó, köszönjük szépen, viszontlátásra.

3. beszélgetés (ismeretlen, 50 év körüli férfi)

Kérdező: Csókolom, elnézést tudna nekünk segíteni? Merre tudnánk eljutni a Tüzép telephéz?

Férfi: Tüzéphez?

Kérdező: Igen.

Férfi: Mit akartok ott?

Kérdező: Ott...

Férfi: Buszhoz menni? Hát, itt várjál [*mutogat*]... itt... menjetek itt a másik, azon az utcán, oszt a Szoboszlai az oda megy. A másik utca így megy, ugyanígy megy... a Nádudvari utca...

Kérdező: A Szoboszlói utcán menjünk végig?

Férfi: Ez a Szoboszlai utca.

Kérdező: Igen?

Férfi: Itt vígimentek a másik utcán, itten a izén...Kossuth utca ez...[*gesztikulál*]

Kérdező: Igen?

Férfi: Oszt az mán odavezet...

Kérdező: Egyenesen?

Férfi: Hát itt kimígy egyenest, ót mégy a izére, nem tudsz menni tovább

Kérdező: Jó, köszönjük szépen.

Férfi: Sarkon egy kocsmá van, oszt ott a Tüzép. Buszmegállóho' mentek?

Kérdező: Igen, köszönjük.

4. beszélgetés (ismeretlen, 55-60 év körüli férfi)

Kérdező: Jó napot, elnézést! Tudna nekünk segíteni?

Férfi: Mit kéne segíteni?

Kérdező: Nem tudjuk, hogy merre van itt a Magdolna kiserdő.

Férfi: Magdolna kiserdő? Oda akartok menni most?

Kérdező: Igen, hát nem most, majd holnap.

Férfi: Magdolna... hát erre kell itt menni kifele [*gesztikulál*]... és a... hát akkor ott a..van ott a gyepe, ott menni kell lefele ott a Nádudvari úton.

Kérdező: Ühüm

Férfi: Oda holnap akartok menni... ebbe a nagy hóba?

Kérdező: Igen.

Férfi: Hát azér' mondom, itt erre kimentek [*gesztikulál*]... kimentek a faluból, ottan átmentek, ott volt az a régi temető... tudjátok azt? Ott mentek, a Magdolna ott van arra.

Kérdező: Jó köszönjük szépen.

Férfi: Szívesen.

Kérdező: Viszontlátásra!

5. beszélgetés (ismeretlen, 20 év körüli nő)

Kérdező: Szia! Ne haragudj, meg tudnád mondani, hogy merre van a Lődomb?

Nő: Szia, ööö, itt egyenesen kell menni a Szoboszlai utcán [*mutogat*].

Kérdező: Igen. Az... ez a Szoboszlai utca?

Nő: Igen, itt egyenesen.

Kérdező: Igen.

Nő: Ööö, hát... el kell menni az utca végéig teljesen, ott a sporttér, ott van egy műfüves pálya.

Kérdező: Azt látni fogom?

Nő: Igen. Ööö... utána jobbra és ott van egy kis utca és a végénél ott lesz a Lődomb.

Kérdező: A kis utcának a végén?

Nő: Igen.

Kérdező: Jó, köszönöm! Szia!

Nő: Szia.

6. beszélgetés (ismeretlen, 45-55 év körüli nők)

Kérdező: Elnézést, csókolom. Meg tudnák mondani, hogy merre van a bánlakosi iskola?

Nő1: Húúú... meg. Akkor itt egyenest mondok, mer' én pont oda való vagyok. Itt van ez a köz [*gesztikulál*].

Kérdező: Igen.

Nő1: És itt így egy kicsit... egy házzal arráb át teljes ööö

Nő2: A vasútig

Nő1: A vasútig. A vasúton keresztül.

Nő2: És ott az iskola, meglátod. Neeem...

Nő1: Nem. Akkor, nem, újra kell. Hanem a... fent kell menni.

Kérdező: Igen.

Nő1: Jobbra, és a Hajdú Étterem ahogy van, ott egyenesen, a sorompón átmenni...

Kérdező: Igen.

Nő1: A sorompón átmenni... és balra letérni és balra az a k... az a hogy hívják, az a... vaskapu, az már az iskola, csak az első utcán, a Móricz Zsigmondon kell bemenni.

Nő2: Igen

Kérdező: Értem! Jó, köszönöm.

Nő1: Megjegyezted?

Kérdező: Igen, hát itt jobbra és akkor csak egyenesen...

Nő1: Igen, jobbra... hát deee

Kérdező: Utána még balra?

Nő1: Persze! Mert úgyis... tehát úgy... vagy itt mígy a... ahol van a cukrászda, meg a Penny...

Nő2: Hát ha nem újvárosi?

Kérdező: Nem vagyok újvárosi.

Nő1: Nem vagy újvárosi.

Kérdező: De hát akkor itt lemegyek jobbra...

Nő1: Akkor annyi lesz, akkor egyenesen mondom... Itt elmész ezen az úton a parkon... parknál teljesen [*mutogat*]. És a parknál vannak ezek a tujafák... ott szembe, szembe egyenesen lesz a vasút.

Kérdező: Jó.

Nő2: És ott meglátod a nagy épületet, egy zöld.

Nő1: Egy zöld és ott balra a sarkon van a bánlakosi iskola.

Kérdező: Jó, köszönöm szépen.

Nő1: Egy zöld színű.

Kérdező: Köszönöm szépen!

Nő1: Nagyon szívesen.

Kérdező: Viszontlátásra!

7. beszélgetés (ismeretlen, 60-65 év körüli nő)

Kérdező: Elnézést, meg tetszene mondani, hogy a Németfaluba merre fele kell menni?

Nő: Arra fele menjél, szívem. Milyen utcára mígy?

Kérdező: Kígyó utca.

Nő: Kígyó utca? Az... gyere megyek én is arra, osztán majd megmutatom. Itt menjünk mán kívül, mer' ott olyan rossz az út. Gyalog elég messzi van az.

Kérdező: Messze?

Nő: Messze. Elmész itt jobbra...

Kérdező: Igen.

Nő: Oszt mígy ott a [*gesztikulál*]... kanyarodik az utca... kanyar van... virágot árulnak, ott arra, az egyik sarkon. Pacsirta utcának híjják, ki is van írva. Na azon menjél vígig, míg el nem éred a Szoboszlai utcát. Ott majd akkor egy... ha eléred... Pacsirta utcáról kimígy a Szoboszlaira, egyenest kell menni, oszt majd ott ki lesznek írva vagy megkérded valakitül.

Kérdező: Jó, köszönöm szépen.

Nő: Szívesen, úgyhogy, ezt nem tudod elfelejteni, mer' itt ki vannak pakolva, mint a (...) a virágokkal, oszt ott, azon az utcán lemígy egyenest.

Kérdező: Jó, köszönöm szépen! Viszontlátásra!

Nő: Szívesen.

8. beszélgetés (ismeretlen, Nő1: 50 év körüli, Nő2: 70 év körüli, Férfi: 45-50 év körüli)

Kérdező: Jó napot, elnézést, meg tetszene tudni mondani, hogy erre van a Szigetkert?

Nő1: Nem szívem... itt elmígy, ahogy az állomás van, annak előtte van Szigetkert.

Kérdező: És az állomás merre van, mert nem tudom, nem vagyok.

Nő1: Itt mígy egyenesen [*mutogat*]...

Kérdező: Igen.

Nő1: Aztán így jobbra letérsz, ott van egy kis cukrászda... vagy nem jobbra, nem jól mondom, hanem balra, meg a Penny is ott van és ott mégy lefele...ott van egy sorompó, mán egy út [*szia*]... és akkor ott van, ahogy van a...

Nő2: A sorompón keresztül...

Nő1: Hogy híjják ezt a...

Nő2: Lidl, ki van írva, hogy Lidl, oszt arra lefele mész egyenesen...

Nő1: Ott a Lidlnél, keresztül mígy a vasúton,

Férfi: Mit keresel?

Nő1: Szigetkertet

Nő2: Szigetkertet

Férfi: Jaaa, hát a vasúton át kell menni, ót jobbra...

Nő1: Igen, igen.

Férfi: Hanyadik utca kell?

Kérdező: Az iskolához akarok menni.

Nő1: Na az meg megint a... ahogy van az óvoda...

Kérdező: Nem tudom...

Nő2: Azt se tudja

Nő1: Hát de ott megy egyenesen

Férfi: Na várjunk. Átmígy a vasúton, ott jobb kéz fele elfordulsz.

Kérdező: Igen

Férfi: Oszt majd ott, látod azt a Lidlt...

Nő2: Ott még egyenesen...

Férfi: Utána ki van írva, hogy Városi Piac. De azon a kövesúton csak még szépen

Nő1: Azon az úton.

Férfi: És utána van egy ilyen, hogy hát... villamossági... akk... mer' csak annyit kell csinálnod, hogy bal kéz felől számolod... egy utca... két utca... oszt a második utcán befordulsz.

Nő1: Ott van a izé...

Férfi: Jobb kéz felől ott lesz óvoda... ott látszik, hogy játszótér van...

Nő1: Ott van az óvoda...

Férfi: Ott elmígy még száz métert, oszt bal kéz felől, sarkon ott van a szigetkerti iskola...

Kérdező: Köszönöm szépen.

Férfi: Mer' mink ott nőttünk fel, azér' magyarázzuk ennyire... én is odajártam iskolába... de itt Újvároson nem lehet eltévedni...

Nő1: Nem, itt egyenes, jó utcák vannak...

Férfi: Mer' van mikor egy kilométertől is több egy utca, de az mindig egyenes... az sose görbe...

Nő1: Nem úgy, mint Böszörmény, hogy az olyan kacskaringós egy valami utca...

Nő2: Majd megkérded még menet közbe...

Nő1: A Lidlnél még egyenesen lefele, aztán...

Nő2: Itt addig mígy egyenesen, míg látod kiírva, hogy Penny... és akkor fordulsz balra

Férfi: Rettenetesen egyszerű, mikor eléred a sarkot akkor balra... átmígy a vasúton jobbra...

Női: Sorompónál kell... az a lényeg, hogy a vasúton itt átmegy... és akkor ott a Lidlnél meg egyenesen.

Kérdező: Egyenesen. Jó.

Férfi: Oszt számolod bal kéz felől, hogy egy, utána kettő, öt jobbra... balra lemész.

Kérdező: Jó, köszönöm szépen! Viszlát!

9. beszélgetés (ismeretlen, 50 év körüli nő)

Kérdező: Csókolom, elnézést, meg tudná mondani, hogy a Daruhoz jó fele jövök?

Női: Daruhoz? Jó fele

Kérdező: És pontosan merre kell innen menni?

Női: Hát... innen, itt kimísz teljesen a kövesútig és akkor jobbra fordulsz [*gesztikulál*]... és akkor ott van, az a Csegei utca... az a Daruba megy.

Kérdező: Jó, köszönöm szépen.

Női: De még arrább megkérdezheted, oszt akkor biztosabb lesz...

Kérdező: Jó, köszönöm!

Női: Én arról jövök, temetőbe voltam kint...

Kérdező: Köszönöm szépen, viszontlátásra.

Női: Nagyon szívesen.

10. beszélgetés (ismerős, Női: 40-50 év körüli, Férfi: 45-50 év körüli)

Kérdező: Itt Újvároson nem tudod, hogy hol lehet igazolványképet készíteni?

Női: Az önkormányzatnál. Igazolványképet a fotósnál, bármelyik fotósnál lehet készíteni...

Kérdező: És...

Női: Itt a Debreceni utcán található [*mutogat*] a volt mozival szemben és a neve meg... Borza János.

Kérdező: Jó, köszönöm.

Női: Szerintem ő van egyedül fényképész itt Újvároson.

Kérdező: De ott a Koroknai autósiskolánál fent? Ott is van egy fotós nem?!

Nő: Én nem tudom. Gyulainé lehet, hogy odaköltözött? Valahol jár, mer' csak Újvároson van még ide figyelj és én szoktam találni. A lakása eladó... Én még nem is figyeltem, hogy oda ki van téve.

Férfi: De Borzát azt tudod, hogy a Debreceni utcán az hol lakik? A mozinál...

Nő: A mozival szembe, igen...

Kérdező: Hát ott sa... nem sarkon

Férfi: Nem sarkon. Sarkon a kocsmá...

Nő: A Blue Side mellett.

Férfi: A Blue... igen, oszt a mellett.

Nő: Igen, igen.

Férfi: Felesége tanár volt, még tanított is...

Kérdező: Jó, köszönöm.

11. beszélgetés (ismerős, 45 év körüli nő)

Kérdező: Meg tudnád mondani, hogy hol lehet kapni valami, itt Újvároson valami jó, ööö, gyógynövény teakeveréket?

Nő: A Rossmannban vagy a... bármelyik gyógyszertárban.

Kérdező: És ööö, és melyiket ajánlod?

Nő: Hát az Órangyal Gyógyszertárat inkább

Kérdező: És... jó... és oda hogy tudok eljutni innen?

Nő: A Bocskai és a Nádudvari utcasarkon van.

Kérdező: És megismerem?

Nő: Meg persze, egy hatalmas nagy épület és ki van írva, hogy Órangyal Gyógyszertár.

Kérdező: Jó, köszi!

12. beszélgetés (ismerős, Férfi: 45-50 év körüli, Nő: 45 év körüli)

Kérdező: Hol lehet, vagy szerinted melyik, hol lehet szerinted itt Újvároson legjobban cipőt javítani? Melyik cipésznél?

Férfi: Hát itt a Batthyányi utcán a... hogy híjják azt a...

Nő: Prém

Férfi: Prém? Prém. A kis sántánál.

Kérdező: És ööö, innen oda hogy tudok elmenni? Mert nem tudom pontosan, hogy hol van az...

Férfi: Innen oda?

Kérdező: Ühüm.

Férfi: Hát el tudsz menni gyalog, biciklivel... [*nevet*]

Kérdező: De milyen útvonalon [*nevet*]?

Férfi: Itt kimégy a kisajtón [*mutogat*] és akkor egyenesen mégy és akkor a Szoboszlai utca után a harmadik ház. Sarkon van egy, második, harmadik ház.

Kérdező: Igen, jó.

Férfi: Tudod te, hogy ki az amúgy, az a cipész, aki...

Kérdező: Nem tudom amúgy, tényleg.

Férfi: Dehogyanem, biztos, hogy tudod... a...

Nő: Nem is Prém, Papp.

Férfi: Papp, Papp, akkor nem Prém, Papp...

Nő: Prém is van, Papp is van, meg izé is van... van sok fajta cipész...

Férfi: Milyen színű a kerítés? Barna? Barna.

Kérdező: Harmadik ház?

Férfi: Harmadik ház. Van, hát sarkon van a... meleg oldalba... sarkon van az a kis...

Nő: Negyedik ház.

Férfi: Harmadiik...

Nő: Negyedik, mert [...]

Férfi: Jaa, negyedik ház, igazad van. Tényleg. Negyedik ház.

Kérdező: Jó. Köszönöm.

13. beszélgetés (ismerős, 30 év körüli férfi)

Kérdező: Szia, meg tudnád mondani, hogy hol lehet itt Újvároson valahol sportolni?

Férfi: Hello.

Kérdező: Konditerem vagy ilyesmi van valahol itt?

Férfi: Ööö... figyelj csak, ez itt a Kiskálló köz [*gesztikulál*], ahol most állunk, hogyha elfordulsz jobbra és ööö... végig mész a Kadarcs utcán, ott kiérsz a főútra, ööö... megvan?

Kérdező: Ühüm, hát igen... sokáig menjek, ugye?!

Férfi: Igen, sokáig menjél, ez körülbelül egy kilométer hosszú utca... mármint a Kadarcs utca...

Kérdező: Igen.

Férfi: Ezen végig mégy... ööö... lefordulsz jobbra a főutcán... ööö... mész, mész, mész, elhagyod a Bethlen utcai kereszteződést és majdnem közvetlen utána csapsz egy balost, egy ööö... ital-nagykereskedésnek az udvarába lesz majd a konditerem.

Kérdező: Oké, köszönöm.

Férfi: Szívesen!

14. beszélgetés (ismerős, 25 év körüli nő)

Kérdező: Tudnál ajánlani valami jó cipészt itt Újvároson? Ami jó is, olcsó is?

Nő: Jó is, olcsó is? Hát én ide szoktam járni a Batthyányi utcára.

Kérdező: És pontosan hova?

Nő: Hát itt lefordulsz jobbra... és baloldalba lesz, itt nem messze... a Szoboszlai utcától számolva a negyedik ház.

Kérdező: Oké, köszi!

15. beszélgetés (ismerős, 60 év körüli nő)

Kérdező: Hol érdemes itt függönyhöz anyagot venni?

Nő: Hát... lehet az áruházba is, de én nem onnan szoktam, hanem van az a... méteráru bolt...

Kérdező: Hol?

Nő: Tudod, ott a... hogy mondjam... a Nádudvari utca meg a Szegfű utca sarkánál, ahogy mész a buszmegállóho'...

Kérdező: Aha...

Nő: A Zöld Elefánt kocsmával szembe.

Kérdező: Jaaa, ühüm... tudom...

Nő: Na, tudod... én azt szoktam... ott jókat lehet venni, meg nem is sokért.

Kérdező: Jó, köszönöm!

16. beszélgetés (ismerős, 25 év körüli nő)

Kérdező: Honnan rendeljek szerinted tortát jövő hétre?

Nő: Valamelyik cukrászdából, szerintem...

Kérdező: Melyikből?

Nő: Hát... szerintem a Bordás Cukrászda a legjobb.

Kérdező: Az melyik vagy hol van?

Nő: Amelyik ott van az állomás fele a sarkon, ami régen a Kókusz Fagyizó volt...

Kérdező: Jaaa, tudom... oké... köszi!

Nő: Nincs mit.

17. beszélgetés (ismerős, 25 év körüli férfi)

Kérdező: Hova jársz edzeni? Nekem is mennem kéne...

Férfi: Én a Fitnessbe járok...

Kérdező: Az hol van?

Férfi: Jaj, nehogy ne tudd már... a központba, ahol régen a Casa volt... az ABC mellett.

Kérdező: jaa, így már oké!

18. beszélgetés (ismerős, 25 év körüli nő)

Kérdező: Hol kötnek szép csokrot Újvároson?

Nő: Mindenhol [nevet], de én Kis Marcsiéknál szoktam csináltatni.

Kérdező: Az merre van?

Nő: A Nádudvari utcán, ha innen mész, jobb oldalba lesz egy emeletes ház, fehér kerítéssel és a kapu mindig nyitva van... biztos megismered, mert ki is vannak pakolva a virágok... De biztos voltál már ott egyébként.

Kérdező: Hmm... lehet... most nem rémlik, de köszi.

Nő: Szívesen!